

УДК 338.432
© 2012

О.М. Варченко,
доктор
економічних наук
Білоцерківський
національний аграрний
університет

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Розкрито зміст сталого розвитку сільськогосподарського виробництва як категорії у системі відтворювальних процесів. Виявлено фактори забезпечення та визначено критерії оцінки сталого розвитку. Обґрунтовано економічний механізм забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки потребує розробки нових підходів до формування та функціонування рівноважного розвитку економічних систем. Серед ухвалених державою антикризових заходів розвитку економіки вагоме місце відводиться механізму забезпечення сталого розвитку агровиробництва, адаптованого до ринкових умов, спрямованого на забезпечення збалансованого і стабільного функціонування галузі. Необхідно розробити дієвий економічний механізм регулювання аграрного ринку, який би сприяв оперативному пристосуванню агротоваровиробників до умов кон'юнктури ринку, а також вирішенню соціальних та екологічних стратегічних і тактичних завдань.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Процесам сталого розвитку присвячено праці Е. Андерсона, В. Бекермана, Д. Ламбера, Т. Хора, О. Осаулєнка, В. Савчука, В. Трегобчука, Є. Хлобистова. Нині існує об'єктивна необхідність подальших досліджень факторів економічного розвитку в умовах глобалізації, насамперед у напрямі формування економічного механізму забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

Мета дослідження — обґрунтування адаптивного до сучасних умов розвитку ринкових відносин економічного механізму регулювання агровиробництва та розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо забезпечення його сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Ефективне функціонування агровиробництва неможливе без обґрунтування й реалізації сучасного економічного механізму забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Насамперед треба врахувати, що реальна економіка функціонує й розвивається у рамках суспільного виробництва, головною рушійною силою якого є господарський механізм. Його складовою частиною є економічний механізм як конкретне

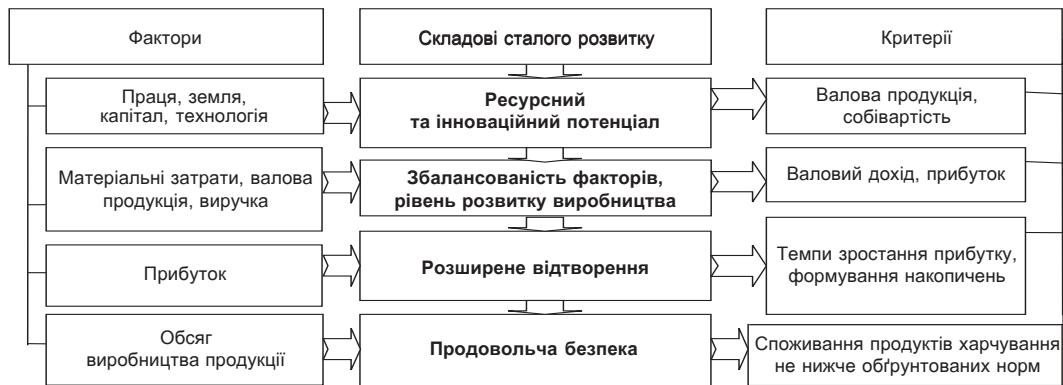
вираження чинних ринкових законів у виробничій системі, що формується на основі аграрної політики держави.

Узагальнивши теоретичні положення формування економічного механізму, встановлено близькість наукових думок про його основні складові елементи, структуру, рівні та форми вияву в агропромисловому комплексі [1, 3, 4]. Зазначимо, що кожному зі складових елементів економічного механізму притаманні свої особливості та відносна самостійність, але всі вони гармонійно поєднуються і доповнюють один одного. Ринкова економіка наповнює новим змістом механізм як систему, доповнює його сучасними елементами, що допомагають йому у будь-який кон'юнктурний момент оперативно адаптуватися. Вважаємо, що економічний механізм агровиробництва — це система, яка постійно розвивається, вона є відкритою і складною, позаяк складається зі взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних інструментів, що формуються під впливом ринкових законів і державної політики, спрямованих на ефективне використання всіх ресурсів у процесі виробництва та забезпечення його сталого розвитку.

Оптимальне поєднання інструментів економічного механізму зумовлює його основну мету: забезпечення здатності суб'єктів господарювання протидіяти впливу негативних факторів, оперативно вносити корективи і реагувати на зміни ринкового середовища.

Основним завданням економічного механізму є забезпечення організаційної єдності суб'єктів господарювання усіх сфер АПК у підвищенні ефективності агровиробництва; створення необхідних умов для перетворення економічних відносин, успішного розв'язання проблеми сталого економічного та соціального розвитку галузі.

Безперечно, важливу функцію економічного механізму стає формування принципово нового підходу до адаптації агротоваровироб-

Зміст складових сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

ників до ринку та дієвість інструментів і важелів ефективного їх функціонування.

Заходи державного та ринкового регулювання агровиробництва, які здійснюються у країні, не являють собою збалансованої системи відносин учасників агропродовольчого ринку і не повною мірою сприяють сталому економічному та соціальному розвитку сільського господарства [6]. Тому окреме місце має відводитися сталому розвитку сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні, від функціонування якого залежить результативність аграрної політики країни.

Вважаємо, що економічний механізм має будуватися на оптимальному поєднанні принципів і форми державного регулювання та саморегулювання суб'єктів господарювання, що спрямовані на забезпечення неперервних відтворювальних процесів в агровиробництві.

Функціонування економічних систем підпорядковане законам динамічного розвитку з фазами, що періодично повторюються: депресія — спад — криза — поживлення — підйом. Сільському господарству притаманні такі самі фази розвитку, що склалися історично. Сучасна світова криза призвела до змін, які погіршили економічний розвиток агровиробництва. У найближчій перспективі в галузі мають бути створені умови для послідовного переходу до стадії стабільного і сталого розвитку.

Стабільність, стійкість і сталість являють собою складні категорії, які покладено в основу відтворювальних процесів розвитку економіки. Методологічною основою їх вияву є взаємопов'язаність, послідовність, перехід однієї в іншу. Стабілізація — це основа сталого розвитку [5]. Узагальнення теоретичних засад категорії сталого розвитку стосовно агровиробництва свідчить про наявність численних її тлумачень і змісту. Виокремлюють виробничу,

економічну, фінансову, екологічну та інші складові сталого розвитку. Необхідно розглядати не окрему вузьку спрямованість категорії, а її вплив на розвиток та результати виробництва. Є різні думки стосовно критеріїв, показників і факторів, що визначають сталість розвитку. До них належать прибуток, накопичення, рівень рентабельності, точка беззбитковості, показники оцінки фінансового стану та ін. На нашу думку, вони можуть використовуватися в оцінці сталості розвитку підприємства будь-якої галузі, але не повною мірою відображають специфіку саме сільського господарства.

Водночас сталість агровиробництва має відмінні ознаки, до яких належать ґрунтово-кліматичні, біологічні, екологічні фактори; технологія виробництва; організація сільських територій; ментальність сільського населення. Встановлено, що основними стримувальними факторами сталого розвитку аграрного виробництва є погіршення родючості й стану ґрунтів, цінні диспропорції в агропромислому виробництві, високий рівень фінансової заборгованості агровиробників, низький рівень розвитку інноваційних процесів.

Методологічним підходом до обґрунтування економічного механізму забезпечення сталого розвитку агровиробництва вважаємо встановлення зв'язків між такими категоріями, як ресурсний та інноваційний потенціал, розширене відтворення, прибуток, продовольча безпека (рисунок).

Перехід до розширеного відтворення є ознакою ефективною діяльності підприємства як первинної ланки господарської системи. Сталість агровиробництва залежить насамперед від цілеспрямованої та комплексної взаємодії складових економічного механізму. Отже, сталий розвиток агровиробництва — це здатність суб'єкта господарювання динамічно підтриму-

вати пропорції в організації діяльності, орієнтованої на інноваційний розвиток; підвищувати соціальну та економічну ефективність; постійно нарощувати темпи розвитку, здійснюючи розширене відтворення, метою якого є забезпечення населення якісними продуктами харчування, продовольча безпека держави без завдання шкоди навколишньому середовищу.

За ринкових умов основними факторами впливу на сталий розвиток агропромисловості є витрати, ціна, прибуток товаровиробників. Неврегульованість відносин на агропродовольчому ринку, випередження темпів зростання продовольчої інфляції відносно загального рівня інфляції зумовлюють зниження реальних ресурсів населення. При цьому ціни реалізації агротоваровиробників значно нижчі від роздрібних цін на аграрну продукцію і продовольство [2]. У зв'язку з цим необхідно забезпечити стабілізацію кон'юнктури сільськогосподарської продукції, що можна досягти формуванням ринкових запасів, які дадуть змогу в період зростання попиту на аграрну продукцію здійснити реалізацію за реальними цінами. Особливого значення набувають державні інструменти регулювання через товарно-закупівельні інтервенції на ринку для забезпечення стабільних цін та умов сталого розвитку агропромисловості.

Встановлено, що для більшості сільськогосподарських підприємств важливим залишається питання відновлення темпів відтворення, від вирішення якого залежить формування ефективного механізму господарювання. Нині гостро постає проблема розробки дієвих механізмів регулювання агропродовольчого ринку. Наявність великої кількості посередників в реалізації агропродукції призводить до дисбалансу в цінових відносинах АПК. Подолання кризи в сільському господарстві, яка посилилася під впливом світової кризи, має базуватися на комплексному підході до формування пріоритетних напрямів з урахуванням раціонального поєднання інструментів ринкового саморегулювання та державного регулювання.

Вважаємо, що сталий розвиток сільського господарства має базуватися на програмно-цільовому підході до управління галуззю в системі економічного механізму агропромисловості, де доцільно накреслити цілі та завдання програми розвитку сільського господарства регіону з виокремленням організаційно-економічних, технологічних, інституціональних, інноваційних, інвестиційних, соціальних завдань і напрямів їх вирішення в рамках аграрної політики.

Програмно-цільовий підхід розвитку сільського господарства передбачає прогнозування розвитку агропродовольчого комплексу. Перспективними сценаріями економічного роз-

витку сільського господарства країни мають стати інноваційний розвиток, орієнтований на якісне економічне зростання виробництва, який забезпечує перехід до умов сталого розвитку, потребує значних обсягів фінансових ресурсів і дієвих інструментів державного регулювання. Як проміжний варіант послідовного розвитку аграрної сфери можна розглядати сценарій активного економічного зростання, орієнтованого на реалізацію державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. Водночас інерційний розвиток аграрного сектору, який базується на екстенсивних факторах агропромисловості, є неприйнятним щодо забезпечення засад сталого розвитку сільського господарства.

Важливим елементом у системі економічного механізму сталого розвитку агропромисловості є ціновий механізм. Цінові відносини за нинішніх умов мають базуватися на ринковому ціноутворенні й державному регулюванні цін на основі формування гарантованих цін, що встановлюються як орієнтир для визначення розмірів державного фінансування та підтримки агротоваровиробників. На цьому ґрунтується світовий і, певною мірою, вітчизняний досвід розвитку сільського господарства.

За визначення гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію вважаємо необхідним виходити з нормативного рівня затрат і рентабельності виробництва. Методичною основою для розрахунку планових затрат є технологічні карти. Для визначення нормативного рівня рентабельності пропонуємо використовувати метод аналітичних групувань, який дає змогу виявити вплив рівня рентабельності на економічну та соціальну ефективність і таким чином регулювати відтворювальні процеси в галузі.

Очевидно, що різниця між розрахунковою (гарантованою) ціною реалізації та фактичною собівартістю є важливим резервом зниження затрат виробництва, який можна реалізувати за рахунок упровадження інноваційних розробок. У свою чергу товарна продукція на ринку продовольства має безпосередній стосунок до якості товару (сировини) і є об'єктом економічних відносин між партнерами в агробізнесі, зокрема і в репрезентації інтересів держави (формування продовольчої безпеки регіону, країни за рахунок зростання товарності виробництва, реалізації соціальних проектів).

Важливими напрямками державного регулювання агропродовольчого ринку в сучасних умовах розвитку мають стати заходи, націлені на створення економічних умов захисту вітчизняного товаровиробника; розробку цільової програми сталого розвитку агропідприємств; соціальну підтримку малозабезпечених верств населення продуктами споживчого кошика; за-

безпечення фахівців сільського господарства житлом за рахунок розвитку іпотечно-земельного кредитування та стимулювання інноваційного підходу до розвитку агробізнесу в сільській місцевості.

У сучасних умовах господарювання для агропідприємств особливого значення набуває не лише збереження ринкових позицій, а й розвиток активної підприємницької діяльності, що базується на розширенні та освоєнні нових видів агробізнесу. З огляду на це необхідно активно розвивати диверсифікацію в АПК на рівні регіону, підприємств аграрного сектору, сільськогосподарських товаровиробників і господарств населення.

У рамках розвитку економічного механізму

сільського господарства потрібно виокремити напрями соціального характеру, що ґрунтуються на поліпшенні здоров'я сільського населення, підвищенні загальноосвітньої та професійної підготовки, зайнятості сільського населення, посиленні значущості суспільного статусу сільського жителя. Одним із пріоритетних напрямів соціального розвитку села є забезпечення доступним житлом молодих спеціалістів та їхніх сімей. Перспективним елементом економічного механізму має стати розвиток агротуризму, ремесел та промислів, що сприятимуть розв'язанню проблем зайнятості сільського населення, зростання їхніх доходів, відродження і збереження культурної та національної спадщини регіону.

Висновки

Сталий розвиток сільського господарства має базуватися на дії економічного механізму та комплексі його складових елементів.

Основними складовими елементами економічного механізму сталого розвитку в сільському господарстві є цільові програми сталого соціально-економічного розвитку галу-

зі, державна підтримка та регулювання ціноутворення, стимулювання процесу впровадження інноваційних розробок у практичну діяльність підприємств галузі, іпотечне кредитування, розвиток інтеграції та диверсифікації, соціальне забезпечення сільського населення.

Бібліографія

1. Амоша О.І. Механізми переходу економіки України на інноваційну модель розвитку/О.І. Амоша, С.М. Кацура, Т.В. Щетілова. — Донецьк, 2002. — 108 с.
2. Карпінський Б.А. Сталий розвиток економіки: узагальнена модель/Б.А. Карпінський, С.М. Божко. — Л.: Логос, 2005. — 255 с.
3. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання/М.А. Латинін. — Х.: Видавництво ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. — 320 с.
4. Палига Є.М. Соціально-економічний механізм формування ефективної економіки/Є.М. Палига. — Л.: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. — 340 с.
5. Саєнко Г.В. На шляху до стійкого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії/Г.В. Саєнко, О.О. Папаїка. — Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. — 928 с.
6. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України/М.Д. Янків. — Л.: Коопосвіта, 2000. — 448 с.